

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)

14. september 2023*

»Præjudiciel forelæggelse – direktiv (EU) 2015/2302 – artikel 5 – pakkerejser og sammensatte rejsearrangementer – opsigelse af en aftale om pakkerejse – uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder – covid-19-pandemien – opsigelsesret – anmodning om fuld refusion – oplysningspligt, der påhviler rejsearrangøren – artikel 12 – anvendelse af forhandlingsgrundsætningen og kongruensprincippet, der er fastsat i national ret – effektiv forbrugerbeskyttelse – den nationale rets ex officio-behandling – betingelser«

I sag C-83/22,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (retten i første instans nr. 5 i Cartagena, Spanien) ved afgørelse af 11. januar 2022, indgået til Domstolen den 8. februar 2022, i sagen

RTG

mod

Tuk Tuk Travel SL,

har

DOMSTOLEN (Anden Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, A. Prechal (refererende dommer), og dommerne L. Arastey Sahún, F. Biltgen, N. Wahl og J. Passer,

Generaladvokat: L. Medina,

justitssekretær: fuldmægtig L. Carrasco Marco,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 12. januar 2023,

efter at der er afgivet indlæg af:

- den spanske regering ved I. Herranz Elizalde, som befuldmægtiget,
- den tjekkiske regering ved L. Halajová, M. Smolek og J. Vlácil, som befuldmægtigede,

* Processprog: spansk.

- den finske regering ved H. Leppo, som befuldmægtiget,
 - Europa-Parlamentet ved P. López-Carceller og M. Menegatti, som befuldmægtigede,
 - Rådet for Den Europæiske Union ved S. Sáez Moreno og L. Vétillard, som befuldmægtigede,
 - Europa-Kommissionen ved I. Rubene og N. Ruiz García, som befuldmægtigede,
- og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 23. marts 2023, afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører gyldigheden af artikel 5 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv (EU) 2015/2302 af 25. november 2015 om pakkerejser og sammensatte rejsearrangementer samt om ændring af forordning (EF) nr. 2006/2004 og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/83/EU og om ophævelse af Rådets direktiv 90/314/EØF (EUT 2015, L 326, s. 1) i forhold til artikel 114 TEUF og artikel 169 TEUF samt fortolkningen af de to sidstnævnte artikler og dette direktivs artikel 15.
- 2 Denne anmodning er blevet fremsat i forbindelse med en tvist mellem RTG, en rejsende, på den ene side og Tuk Tuk Travel SL, en rejsearrangør, på den anden side vedrørende et beløb, som denne rejsende har overført efter indgåelse af en aftale om pakkerejse, og som den pågældende har anmodet denne rejsearrangør om delvis refusion af efter opsigelse af denne aftale om pakkerejse som følge af spredningen af covid-19 i bestemmelseslandene.

Retsforskrifter

EU-retten

- 3 Femte betragtning til direktiv 2015/2302 lyder således:

»I henhold til artikel 26, stk. 2, og artikel 49 i TEUF skal det indre marked udgøre et område uden indre grænser med fri bevægelighed for varer og tjenesteydelser og etableringsfrihed. Harmoniseringen af de rettigheder og forpligtelser, der følger af aftaler vedrørende pakkerejser og sammensatte rejsearrangementer er nødvendig, hvis der skal skabes et egentligt indre marked for forbrugerne på dette område og findes den rette balance mellem et højt niveau af forbrugerbeskyttelse og virksomhedernes konkurrenceevne.«
- 4 Direktivets artikel 1 med overskriften »Genstand« er sålydende:

»Formålet med dette direktiv er at bidrage til det indre markeds funktion og til opnåelse af et højt forbrugerbeskyttelsesniveau, der er så ensartet som muligt, ved at tilnærme visse forhold i medlemsstaternes love og administrative bestemmelser vedrørende aftaler, der indgås mellem rejsende og erhvervsdrivende, om pakkerejser og sammensatte rejsearrangementer.«

- 5 Nævnte direktivs artikel 5 med overskriften »Oplysninger forud for aftaleindgåelsen« fastsætter:
- »1. Medlemsstaterne sikrer, at rejsearrangøren og, når pakkerejsen sælges gennem en formidler, også formidleren, inden den rejsende bliver bundet af en aftale om en pakkerejse eller et tilsvarende tilbud, giver den rejsende standardoplysningerne via det relevante skema, der er gengivet i bilag I, del A eller B, og, hvis de er relevante for pakkerejsen, følgende oplysninger:
- a) rejseydelsernes væsentligste kendetegn:
- [...]
- g) oplysninger om, at den rejsende kan opsigte aftalen når som helst inden pakkerejsens begyndelse mod betaling af et passende opsigelsesgebyr eller, hvor relevant, de af rejsearrangøren i overensstemmelse med artikel 12, stk. 1, krævede standardiserede opsigelsesgebyrer
- [...]
3. De oplysninger, der er omhandlet i stk. 1 og 2, skal angives klart, forståeligt og tydeligt. Når sådanne oplysninger gives skriftligt, skal de være let læselige.«
- 6 Samme direktivs artikel 12 med overskriften »Opsigelse af aftalen om en pakkerejse og fortrydelsesret inden pakkerejsens begyndelse« fastsætter:
- »1. Medlemsstaterne sikrer, at den rejsende når som helst kan opsigte aftalen om en pakkerejse inden pakkerejsens begyndelse. Hvis den rejsende opsiger aftalen om en pakkerejse i henhold til dette stykke, kan den rejsende være forpligtet til at betale et passende og begrundet opsigelsesgebyr til rejsearrangøren. Der kan i aftalen om pakkerejsen fastsættes rimelige, standardiserede opsigelsesgebyrer under hensyn til tidspunktet for opsigelsen af aftalen inden pakkerejsens begyndelse og de forventede sparede omkostninger og indtægter fra afsættelse af rejseydelserne til anden side. Er der ikke fastsat standardiserede opsigelsesgebyrer, skal opsigelsesgebyret svare til pakkerejsens pris minus de sparede omkostninger og indtægterne fra afsættelse af rejseydelserne til anden side. Rejsearrangøren forelægger på den rejsendes anmodning en begrundelse for opsigelsesgebyrernes størrelse.
2. Uanset stk. 1 har den rejsende ret til at opsigte aftalen om pakkerejsen inden pakkerejsens begyndelse uden at betale noget opsigelsesgebyr i tilfælde af uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder, der indtræffer på rejsedestinationen eller i umiddelbar nærhed heraf, og som væsentligt berører leveringen af pakkerejsen, eller som i væsentlig grad berører befordringen af passagerer til destinationen. I tilfælde af opsigelse af aftalen om pakkerejsen i henhold til dette stykke har den rejsende ret til fuld refusion af alle betalinger for pakkerejsen, men har ikke ret til yderligere kompensation.
- [...]«
- 7 Artikel 23 i direktiv 2015/2302 med overskriften »Direktivets ufravigelige karakter« bestemmer:
- »1. En erklæring fra en rejsearrangør af en pakkerejse eller fra en erhvervsdrivende, der formidler et sammensat rejsearrangement, om, at denne udelukkende handler som rejsetjenesteyder, som mellemmand eller i enhver anden egenskab, eller om, at en pakkerejse eller et sammensat

rejsearrangement ikke udgør en pakkerejse eller et sammensat rejsearrangement, fritager ikke denne arrangør eller erhvervsdrivende for de forpligtelser, der påhviler dem i henhold til dette direktiv.

2. Rejsende kan ikke give afkald på de rettigheder, der tilkommer dem i henhold til de nationale foranstaltninger, der gennemfører dette direktiv.

3. Aftalevilkår og erklæringer fra den rejsende, som direkte eller indirekte indebærer et afkald på eller en begrænsning i de rettigheder, der er tillagt rejsende i henhold til dette direktiv, eller som har til formål at omgå anvendelsen af dette direktiv, er ikke bindende for den rejsende.«

8 Direktivets artikel 24 med overskriften »Håndhævelse« er sålydende:

»Medlemsstaterne sikrer, at der er tilstrækkelige og effektive midler til at sikre overholdelsen af dette direktiv.«

9 Bilag I, del A, til direktiv 2015/2302 med overskriften »Standardoplysningsskema for aftaler om pakkerejser, hvor anvendelsen af hyperlinks er muligt« fremstiller i en tekstboks indholdet af dette skema og angiver, at den rejsende modtager følgende oplysninger ved at klikke på hyperlinket:

»Centrale rettigheder efter direktiv (EU) 2015/2302

[...]

– Rejsende kan opsige aftalen uden betaling af et opsigelsesgebyr inden pakkerejsens begyndelse i tilfælde af ekstraordinære omstændigheder, f.eks. hvis der er alvorlige sikkerhedsproblemer på destinationen, som sandsynligvis kan påvirke pakkerejsen.

[...]«

10 Bilag I, del B, til direktiv 2015/2302 med overskriften »Standardoplysningsskema for aftaler om pakkerejser for andre tilfælde end dem, der er omfattet af del A« angiver i en tekstboks indholdet af dette skema og fastsætter de samme centrale rettigheder i henhold til dette direktiv som dem, der er fastsat i del A i bilag I til nævnte direktiv.

Spansk ret

Kongeligt lovdekret nr. 1/2007

11 Artikel 153 og 160 i den konsoliderede tekst til den generelle lov om beskyttelse af forbrugere og brugere og anden tilknyttet lovgivning, godkendt ved kongeligt dekret nr. 1/2007, af 16. november 2007 (BOE nr. 287 af 30.11.2007, s. 49181) i den affattelse, der finder anvendelse på tvisten i hovedsagen, og del A og B i bilag II til dette lovdekret, gennemfører artikel 5 og 12 i direktiv 2015/2302 og del A og B i bilag I til dette direktiv i spansk lovgivning.

Lov om civil retspleje

- 12 Artikel 216 i Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (lov nr. 1/2000 om den civile retspleje) af 7. januar 2000 (BOE nr. 7 af 8.1.2000, s. 575) i den affattelse, der finder anvendelse på de faktiske omstændigheder i hovedsagen (herefter »civilprocesloven«), bestemmer:

»De civile domstole afgør sager, som er indbragt for dem, på grundlag af parternes fremlæggelse af de faktiske omstændigheder, beviser og påstande, medmindre loven bestemmer andet i særlige tilfælde.«

- 13 Civilproceslovens artikel 218, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Retsafgørelserne skal være klare og præcise og svare til parternes påstande og øvrige proceskrav, der er fremsat rettidigt under sagen. De indeholder alle de krævede angivelser, domfælder eller frifinder sagsøgte og afgør alle de omtvistede punkter, der er drøftet under sagen.

Uden at fravige sagens genstand, og idet den tager stilling til andre faktiske eller retlige forhold end dem, parterne har villet gøre gældende, træffer retten afgørelse i henhold til de bestemmelser, der finder anvendelse på sagen, selv om disse ikke er blevet korrekt citeret eller påberåbt af sagens parter.«

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 14 Den 10. oktober 2019 købte RTG af Tuk Tuk Travel en pakkerejse for to personer til Vietnam og Cambodja med afrejse fra Madrid (Spanien) den 8. marts 2020 og forventet hjemkomst den 24. marts 2020.
- 15 Ved indgåelsen af den omhandlede aftale om pakkerejse betalte sagsøgeren i hovedsagen et forskudsbeløb på 2 402 EUR af rejsens samlede pris, som var på 5 208 EUR. Aftalens generelle betingelser indeholdt oplysninger om bl.a. muligheden for at opsige aftalen før rejsens start mod betaling af et opsigelsesgebyr. Disse oplysninger indeholdt ikke muligheden for at opsige den nævnte aftale på grund af uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder på rejsedestinationen eller i umiddelbar nærhed heraf, som væsentligt berører leveringen af pakkerejsen.
- 16 Ved e-mail af 12. februar 2020 meddelte sagsøgeren i hovedsagen sagsøgte i hovedsagen sin beslutning om at opsige den omhandlede aftale om pakkerejse som følge af spredningen af covid-19 i Asien og anmodede om refusion af alle de beløb, som vedkommende kunne gøre gældende.
- 17 Den 14. februar 2020 svarede sagsøgte i hovedsagen den nævnte sagsøger, at sagsøgte i tilfælde af afbestilling af rejsen ville refundere sagsøgeren et beløb på 81 EUR efter fradrag af opsigelsesgebyret. Sagsøgeren fastholdt samme dag sin beslutning om at opsige aftalen og bestred størrelsen af opsigelsesgebyret.
- 18 Den 4. marts 2020 meddelte sagsøgte i hovedsagen sagsøgeren i hovedsagen, at sagsøgte ville refundere et beløb på 302 EUR, eftersom det luftfartsselskab, der skulle gennemføre flyvningen, indrømmede sine rejsende mulighed for afbestilling uden gebyrer.
- 19 Efter disse oplysninger har sagsøgeren i hovedsagen, uden at være repræsenteret af en advokat, anlagt sag mod sagsøgte i hovedsagen ved Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (retten i første instans nr. 5 i Cartagena, Spanien), som er den forelæggende ret. Sagsøgeren har i stævningen gjort gældende, at beslutningen om at opsige aftalen om pakkerejse blev truffet

næsten en måned før det planlagte afrejsetidspunkt, og at opsigelsen skyldtes et tilfælde af force majeure, nemlig spredningen af covid-19 i Asien. Sagsøgeren har nedlagt påstand om, at sagsøgte i hovedsagen tilpligtes at refundere et yderligere beløb på 1 500 EUR. Det er således sagsøgerens opfattelse, at de resterende 601 EUR udgør sagsøgtes ekspeditionsgebyr.

- 20 Sagsøgte i hovedsagen har modsat sig dette krav, idet sagsøgte har gjort gældende, at det på såvel tidspunktet for opsigelsen af den omhandlede aftale om pakkerejse, som på det planlagte afrejsetidspunkt, stadig var muligt at rejse normalt til bestemmelseslandene. Sagsøgte har endvidere anført, at sagsøgeren i hovedsagen havde accepteret denne aftales generelle betingelser, hvoraf fremgik, at ekspeditionsgebyret i tilfælde af opsigelse af aftalen beløb sig til 15% af den omhandlede rejses samlede pris, og at opsigelsesgebyret svarer til de gebyrer, som hver af sagsøgtes leverandører anvender.
- 21 Da parterne i hovedsagen ikke har anmodet om afholdelse af et retsmøde, er sagen blevet optaget til dom den 22. juni 2021.
- 22 Ved kendelse af 15. september 2021 har den forelæggende ret imidlertid opfordret parterne i hovedsagen til inden for en frist på ti dage at fremsætte deres bemærkninger til en række spørgsmål, der i det væsentlige vedrører overholdelse af EU-retten, navnlig direktiv 2015/2302.
- 23 Sagsøgeren i hovedsagen har ikke fremsat bemærkninger i denne henseende. Sagsøgte i hovedsagen har bekræftet sin opfattelse om, at der på tidspunktet for opsigelsen af den indgåede aftale om pakkerejse ikke var nogen grund til ikke at gennemføre den omhandlede rejse. Desuden har sagsøgeren i hovedsagen på intet tidspunkt gjort gældende, at vedkommende ikke har modtaget oplysninger, eller at der foreligger en tilsidesættelse af den pågældendes rettigheder.
- 24 Den forelæggende ret har i anmodningen om en præjudiciel afgørelse for det første rejst spørgsmålet om gyldigheden af artikel 5 i direktiv 2015/2302 i forhold til artikel 169 TEUF, sammenholdt med artikel 114 TEUF, for så vidt som denne artikel 5 ikke fastsætter en forpligtelse for en rejsearrangør til at oplyse forbrugeren om muligheden for i tilfælde af uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder at opsiges en aftale om pakkerejse, som denne forbruger har indgået, med fuld refusion af alle betalinger. I det foreliggende tilfælde havde sagsøgeren i hovedsagen således ikke kendskab til sin ret til fuld refusion af alle disse betalinger, når der opstår sådanne omstændigheder. Den forelæggende ret har derfor rejst spørgsmålet, om en sådan mangel på oplysninger til den berørte forbruger gør det mere vanskeligt for den pågældende at forsvare sine rettigheder og interesser, og dette så meget desto mere som den pågældende i den foreliggende sag ikke er repræsenteret ved en advokat, og om denne mangel på oplysninger bringer det formål om opnåelse af et højt forbrugerbeskyttelsesniveau, der forfølges med direktiv 2015/2302, i fare.
- 25 For det andet ønsker den forelæggende ret oplyst, om den i henhold til EU-retten har mulighed for ex officio at tilkende forbrugeren fuld refusion af alle foretagne betalinger i tilfælde af uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder, som væsentligt berører leveringen af den omhandlede pakkerejse. En sådan mulighed sikrer det formål, der er nævnt i den foregående præmis. Denne mulighed tilsidesætter imidlertid de grundlæggende principper i spansk procesret, som udgøres af forhandlingsgrundsætningen og kongruensprincippet, der er fastsat i civilproceslovens artikel 218, stk. 1.

26 På denne baggrund har Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (retten i første instans nr. 5 i Cartagena) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Skal artikel 169, stk. 1, TEUF, artikel 169, stk. 2, litra a), TEUF og artikel 114, stk. 3, TEUF fortolkes således, at de er til hinder for artikel 5 i direktiv 2015/2302 om pakkerejser og sammensatte rejsearrangementer, da denne artikel blandt de bindende oplysninger, der skal gives til den rejsende forud for aftaleindgåelsen, ikke omfatter den i direktivets artikel 12 anerkendte ret til at opsige aftalen om en pakkerejse inden dens begyndelse med fuld refusion af alle betalinger i tilfælde af uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder, der i væsentlig grad påvirker leveringen af pakkerejsen?
- 2) Er artikel 114 TEUF og 169 TEUF samt artikel 15 i direktiv 2015/2302 til hinder for anvendelsen af forhandlingsgrundsætningen og kongruensprincippet, som er fastsat i [civilproceslovens] artikel 216 og artikel 218, stk. 1, [...] når disse processuelle principper kan hindre den fulde beskyttelse af den sagsøgende forbruger?«

Spørgsmålet om anmodningen om præjudiciel afgørelse kan antages til realitetsbehandling

- 27 Den tjekkiske regering har i det væsentlige bestridt, at anmodningen om præjudiciel afgørelse kan antages til realitetsbehandling med den begrundelse, at den ønskede fortolkning ikke er nødvendig for at løse tvisten i hovedsagen. Den tjekkiske regering har navnlig gjort gældende, at de præjudicielle spørgsmål, der er forelagt af den forelæggende ret, savner grundlag, eftersom frygten for spredning af covid-19 i Asien, som er påberåbt af sagsøgeren i hovedsagen for at opsige den pågældendes aftale om pakkerejse inden rejsens begyndelse, ikke udgør et tilfælde af uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder, der indtræffer på rejsedestinationen eller i umiddelbar nærhed heraf, og som væsentligt berører leveringen af pakkerejsen, eller som i væsentlig grad berører befordringen af passagerer til destinationen, som det kræves i artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302.
- 28 Det bemærkes i denne henseende, at inden for rammerne af proceduren i henhold til artikel 267 TEUF, som er baseret på en klar adskillelse mellem de nationale retters og Domstolens funktioner, har alene den nationale ret kompetence til at fastlægge og vurdere hovedsagens faktiske omstændigheder (jf. dom af 27.4.2023, Legea, C-686/21, EU:C:2023:357, præmis 24 og den deri nævnte retspraksis). Domstolen alene har kompetence til at træffe afgørelse vedrørende fortolkningen og gyldigheden af en EU-retsakt med udgangspunkt i de faktiske omstændigheder, som den nationale ret har anført i forelæggelsen (dom af 27.4.2023, AxFin Hungary, C-705/21, EU:C:2023:352, præmis 28 og den deri nævnte retspraksis). Det tilkommer udelukkende de nationale retsinstanser, som en tvist er indbragt for, og som har ansvaret for den retslige afgørelse, som skal træffes, på grundlag af de faktiske omstændigheder i den konkrete sag at vurdere, såvel om en præjudiciel afgørelse er nødvendig for, at de kan afsige dom, som relevansen af de spørgsmål, de forelægger Domstolen (jf. i denne retning dom af 16.12.1981, Foglia, 244/80, EU:C:1981:302, præmis 15, og af 7.6.2018, Scotch Whisky Association, C-44/17, EU:C:2018:415, præmis 22 og den deri nævnte retspraksis).
- 29 I det foreliggende tilfælde henhører spørgsmålet, om de faktiske omstændigheder, der er påberåbt af sagsøgeren i hovedsagen med henblik på at begrunde opsigelsen af den omhandlede aftale om pakkerejse, kan kvalificeres som »uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder« som omhandlet i direktiv 2015/2302, under den forelæggende rets selvstændige bedømmelse.

Desuden har den forelæggende ret ikke fundet det nødvendigt at forelægge et præjudicielt spørgsmål vedrørende rækkevidden af begrebet »uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder« som omhandlet i dette direktiv med henblik på at løse den tvist, der er indbragt for den.

- 30 Anmodningen om præjudiciel afgørelse kan følgelig antages til realitetsbehandling.

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

- 31 Den forelæggende ret ønsker med det første spørgsmål nærmere bestemt oplyst, om artikel 5 i direktiv 2015/2302 er gyldig i forhold til artikel 169, stk. 1, TEUF og artikel 169, stk. 2, litra a), TEUF samt artikel 114, stk. 3, TEUF med den begrundelse, at denne artikel 5 ikke pålægger en rejsearrangør at oplyse en rejsende om dennes ret til i henhold til dette direktivs artikel 12, stk. 2, at opsige sin aftale om pakkerejse uden betaling af opsigelsesgebyr og opnå fuld refusion af alle betalinger i henhold til denne aftale i tilfælde af uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder, som væsentligt berører leveringen af denne pakkerejse.
- 32 Den spanske regering og Europa-Kommissionen har bestridt, at dette spørgsmål kan antages til realitetsbehandling. Kommissionen har gjort gældende, at det nævnte spørgsmål er hypotetisk, da artikel 5, stk. 1, i direktiv 2015/2302 fastsætter en forpligtelse til at oplyse en rejsende om dennes opsigelsesret, hvilken ret gentages i dette direktivs artikel 12, stk. 2.
- 33 Det skal i denne henseende erindres, at Domstolen kun kan afvise en anmodning fra en national ret, såfremt det klart fremgår, at den ønskede fortolkning af EU-retten savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand, når problemet er hypotetisk, eller når Domstolen ikke råder over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for, at den kan foretage en sagligt korrekt besvarelse af de stillede spørgsmål (dom af 25.7.2018, AY (Arrestordre – vidne), C-268/17, EU:C:2018:602, præmis 25 og den deri nævnte retspraksis).
- 34 Den forelæggende ret ønsker med spørgsmålet Domstolens bedømmelse af rækkevidden af artikel 5, stk. 1, i direktiv 2015/2302. Fortolkningen af denne bestemmelses rækkevidde er således en forudsætning for bedømmelsen af dens gyldighed. Denne fortolkning indebærer ikke, at der foretages en bedømmelse af et hypotetisk problem, hvorfor Kommissionen ikke med føje kan gøre gældende, at dette spørgsmål skal afvises.
- 35 Når dette er sagt, skal det hvad angår fortolkningen af rækkevidden af artikel 5, stk. 1, i direktiv 2015/2302 bemærkes, at denne bestemmelse foreskriver, at medlemsstaterne sikrer, at rejsearrangøren, inden en rejsende bliver bundet af en aftale om en pakkerejse, navnlig giver denne rejsende standardoplysningerne via det relevante skema, der er opført i bilag I, del A eller B, til dette direktiv.
- 36 Standardoplysningsskemaet i bilag I, del A og B, til dette direktiv angiver ved hjælp af et hyperlink, og i mangel af et hyperlink direkte, de centrale rettigheder, som de rejsende skal oplyses om. Disse rettigheder omfatter i henhold til det syvende led i del A og B i dette bilag rejsendes ret til at »opsige aftalen uden betaling af et opsigelsesgebyr inden pakkerejsens begyndelse i tilfælde af ekstraordinære omstændigheder, f.eks. hvis der er alvorlige sikkerhedsproblemer på

destinationen, som sandsynligvis kan påvirke pakkerejsen«. Dette syvende led fremstiller og illustrerer således indholdet den opsigelsesret, som disse rejsende tillægges i samme direktivs artikel 12, stk. 2.

- 37 I modsætning til den forelæggende rets opfattelse udelukker artikel 5, stk. 1, i direktiv 2015/2302 ikke, at de bindende oplysninger, der skal gives til den rejsende forud for aftaleindgåelsen, omfatter den ret, som den rejsende har i henhold til dette direktivs artikel 12, stk. 2, til at opsiges sin aftale om pakkerejse inden dens begyndelse uden betaling af opsigelsesgebyr i tilfælde af uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder, som væsentligt berører leveringen af pakkerejsen.
- 38 I betragtning af rækkevidden af artikel 5, stk. 1, i direktiv 2015/2302 er det uforholdsmæssigt at besvare den forelæggende rets forespørgsel om gyldigheden af denne artikel. Eftersom den nævnte artikel foreskriver en forpligtelse til at oplyse forbrugeren om dennes opsigelsesret i henhold til dette direktivs artikel 12, stk. 2, opstår der ikke et spørgsmål om, hvorvidt nævnte direktivs artikel 5 er gyldigt i forhold til artikel 169, stk. 1, TEUF og artikel 169, stk. 2, litra a), TEUF samt artikel 114, stk. 3, TEUF som følge af, at denne artikel 5 ikke pålægger en forpligtelse til at oplyse forbrugeren om denne opsigelsesret.
- 39 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det første spørgsmål følgelig besvares med, at artikel 5, stk. 1, i direktiv 2015/2302 skal fortolkes således, at denne bestemmelse pålægger en rejsearrangør en forpligtelse til at oplyse den rejsende om dennes opsigelsesret i henhold til dette direktivs artikel 12, stk. 2. Gyldigheden af artikel 5, stk. 1, i nævnte direktiv i forhold til artikel 169, stk. 1, TEUF og artikel 169, stk. 2, litra a), TEUF, sammenholdt med artikel 114, stk. 3, TEUF, kan derfor ikke drages i tvivl med den begrundelse, at den ikke fastsætter en forpligtelse til at oplyse den rejsende om dennes opsigelsesret i henhold til samme direktivs artikel 12, stk. 2.

Det andet spørgsmål

- 40 Den forelæggende ret ønsker med det andet spørgsmål oplyst, om artikel 114 TEUF og artikel 169 TEUF samt artikel 15 i direktiv 2015/2302 skal fortolkes således, at disse bestemmelser er til hinder for anvendelsen af forhandlingsgrundsætningen og kongruensprincippet, der er fastsat i civilprocesloven, når anvendelsen af disse bestemmelser kan hindre den effektive beskyttelse af en forbruger, der optræder som sagsøger.
- 41 Den spanske regering har anfægtet, at dette spørgsmål kan antages til realitetsbehandling med en begrundelse, at for det første begrundes afvisningen af det første spørgsmål nødvendigvis, at det andet spørgsmål også skal afvises, og for det andet har artikel 15 i direktiv 2015/2302 ingen forbindelse med tvisten i hovedsagen. Denne anfægtelse skal forkastes, eftersom det første spørgsmål af de grunde, der er anført i denne doms præmis 33 og 34, ikke skal afvises, og det fremgår åbenbart af det andet spørgsmåls kontekst, at henvisningen til dette direktivs artikel 15 er en skrivefejl, og at den skal forstås som en henvisning til nævnte direktivs artikel 12, stk. 2.
- 42 Henset til det ovenstående og i betragtning af den omstændighed, at direktiv 2015/2302 blev vedtaget på grundlag af artikel 114 TEUF med henblik på at bidrage til gennemførelsen af formålet om at sikre et højt forbrugerbeskyttelsesniveau som omhandlet i artikel 169, stk. 1, TEUF og artikel 169, stk. 2, litra a), TEUF, skal det andet spørgsmål omformuleres således, at det nærmere bestemt ønskes oplyst, om dette direktivs artikel 12, stk. 2, skal fortolkes således, at denne bestemmelse er til hinder for anvendelsen af bestemmelser i national procesret, der fastsætter forhandlingsgrundsætningen og kongruensprincippet, hvorefter gælder, at når en

opsigelse af en aftale om pakkerejse opfylder betingelserne i denne artikel 12, stk. 2, og den berørte rejsende anlægger sag ved den nationale ret med et krav om refusion, der er mindre end en fuld refusion, kan denne ret ikke ex officio indrømme denne rejsende fuld refusion.

- 43 Det skal i denne henseende erindres, at artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302 bestemmer, at den rejsende har ret til at opsigse aftalen om pakkerejse inden pakkerejsens begyndelse uden at betale noget opsigelsesgebyr og ret til fuld refusion af alle betalinger for pakkerejsen i tilfælde af uundgåelige og ekstraordinære omstændigheder, der indtræffer på rejsedestinationen eller i umiddelbar nærhed heraf, og som væsentligt berører leveringen af pakkerejsen, eller som i væsentlig grad berører befordringen af passagerer til destinationen.
- 44 EU-retten har imidlertid ikke harmoniseret de nærmere processuelle bestemmelser, der finder anvendelse på behandlingen af denne opsigelsesret. Artikel 24 i direktiv 2015/2302 bestemmer udelukkende, at medlemsstaterne sikrer, at der er tilstrækkelige og effektive midler til at sikre overholdelsen af dette direktiv. Heraf følger, at reglerne for de procedurer, der skal sikre beskyttelsen af de rettigheder, som dette direktivs artikel 12, stk. 2, medfører for borgerne, henhører under medlemsstaternes interne retsorden i medfør af princippet om sidstnævntes procesautonomi (jf. i denne retning dom af 17.5.2022, Unicaja Banco, C-869/19, EU:C:2022:397, præmis 22 og den deri nævnte retspraksis).
- 45 EU-retten kræver således i princippet ikke, at de nationale retter ex officio behandler et anbringende om tilsidesættelse af EU-retlige bestemmelser, når behandlingen af dette anbringende indebærer, at de må gå ud over den afgrænsning af sagen, som parterne har foretaget. Denne begrænsning i den nationale rets beføjelser finder sin berettigelse i princippet om, at initiativet til en sag tilkommer parterne. Den nævnte ret kan derfor kun handle ex officio i undtagelsestilfælde, hvor almene hensyn kræver det (jf. i denne retning dom af 17.12.2009, Martín, C-227/08, EU:C:2009:792, præmis 19 og 20 og den deri nævnte retspraksis).
- 46 Det fremgår ligeledes af Domstolens praksis, at den nationale ret er forpligtet til ex officio at vurdere overholdelsen af visse bestemmelser i EU-retten på forbrugerbeskyttelsesområdet, når formålet om effektiv forbrugerbeskyttelse ikke kan opnås uden en sådan vurdering (jf. i denne retning dom af 5.3.2020, OPR-Finance, C-679/18, EU:C:2020:167, præmis 23 og den deri nævnte retspraksis). Det følger heraf, at den effektive beskyttelse af visse rettigheder, som forbrugerne er tillagt i EU-retten, henhører under de almene hensyn, der kræver, at den nationale ret handler ex officio.
- 47 Den nationale rets pligt til at foretage en ex officio-behandling er blevet anerkendt, navnlig i forbindelse med bestemmelserne i Rådets direktiv 85/577/EØF af 20. december 1985 om forbrugerbeskyttelse i forbindelse med aftaler indgået uden for fast forretningssted (EFT 1985, L 372, s. 31) (dom af 17.12.2009, Martín, C-227/08, EU:C:2009:792, præmis 29), bestemmelserne i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EFT 1993, L 95, s. 29) (dom af 17.5.2022, Ibercaja Banco, C-600/19, EU:C:2022:394, præmis 37 og den deri nævnte retspraksis) og bestemmelserne i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/48/EF af 23. april 2008 om forbrugerkreditaftaler og om ophævelse af Rådets direktiv 87/102/EØF (EUT 2008, L 133, s. 66, berigtiget i EUT 2009, L 207, s. 14, EUT 2010, L 199, s. 40, EUT 2011, L 234, s. 46, og EUT 2015, L 36, s. 15) (dom af 5.3.2020, OPR-Finance, C-679/18, EU:C:2020:167, præmis 23 og den deri nævnte retspraksis).

- 48 I den foreliggende sag skal det derfor bedømmes, om den nationale ret for at sikre en effektiv beskyttelse af den opsigelsesret, som en forbruger har i henhold til artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302, ex officio skal kunne rejse spørgsmålet om en tilsidesættelse af denne bestemmelse.
- 49 I denne forbindelse skal det først og fremmest bemærkes, at denne opsigelsesret bidrager til opfyldelsen af direktivets formål, der, som det fremgår af direktivets artikel 1, sammenholdt med femte betragtning hertil, er at bidrage til det indre markeds funktion og til at opnå en så høj og så ensartet beskyttelse af forbrugerne som muligt, når de indgår en aftale om pakkerejse. Direktiv 2015/2302 sikrer den rejsende en ret, som den pågældende ikke nødvendigvis ville have kunnet forhandle sig frem til med rejsearrangøren, eftersom den rejsende befinder sig i en underlegen situation i forhold til denne arrangør for så vidt angår forhandlingsstyrken ved forhandling om vilkårene for pakkerejsen. Den opsigelsesret og den ret til refusion af betalinger, der er foretaget efter en sådan opsigelse, som de rejsende er tillagt ved direktivets artikel 12, stk. 2, opfylder dette formål om forbrugerbeskyttelse (jf. i denne retning dom af 8.6.2023, UFC – Que choisir og CLCV, C-407/21, EU:C:2023:449, præmis 33).
- 50 Dernæst bemærkes, som generaladvokaten påpegede i punkt 54 i forslaget til afgørelse, at denne opsigelsesret er af betydning, henset til systematikken i direktiv 2015/2302, eftersom den er kvalificeret som en »central rettighed« for den rejsende i del A og B i bilag I til dette direktiv, og at en rejsearrangør i henhold til direktivets artikel 5, stk. 1, har en forpligtelse til at oplyse den rejsende om denne opsigelsesret.
- 51 Endelig fastsætter artikel 23 i direktiv 2015/2302 direktivets ufravigelige karakter. Det følger heraf, at den rejsende i henhold til artikel 23, stk. 2 og 3, ikke kan give afkald på de rettigheder, der er tillagt den pågældende i henhold til dette direktiv, og at ethvert aftalevilkår eller enhver erklæring fra den rejsende, som indebærer et direkte eller indirekte afkald på disse rettigheder, ikke er bindende for den pågældende.
- 52 Henset til det ovenstående skal det fastslås, at den effektive beskyttelse af den opsigelsesret, der er tillagt de rejsende i artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302, kræver, at den nationale ret ex officio kan rejse spørgsmålet om en tilsidesættelse af denne bestemmelse.
- 53 Den nationale rets ex officio-behandling af opsigelsesretten i henhold til artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302 er imidlertid undergivet visse betingelser.
- 54 For det første skal en af parterne i en aftale om en pakkerejse have anlagt sag ved den nationale ret, og genstanden for denne sag skal være denne aftale (jf. vedrørende ex officio-behandling af urimelige kontraktvilkår, der er omfattet af direktiv 93/13, dom af 11.3.2020, Lintner, C-511/17, EU:C:2020:188, præmis 29 og den deri nævnte retspraksis).
- 55 For det andet skal opsigelsesretten i henhold til artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302 være knyttet til tvistens genstand som defineret af parterne, henset til deres påstande og anbringender (jf. vedrørende ex officio-behandling af urimelige kontraktvilkår, der er omfattet af direktiv 93/13, dom af 11.3.2020, Lintner, C-511/17, EU:C:2020:188, præmis 34).
- 56 For det tredje skal den nationale ret råde over alle de retlige og faktiske oplysninger, der er nødvendige for at bedømme, om denne opsigelsesret kan påberåbes af den berørte rejsende (jf. vedrørende ex officio-behandling af urimelige kontraktvilkår, der er omfattet af direktiv 93/13, dom af 11.3.2020, Lintner, C-511/17, EU:C:2020:188, præmis 27 og den deri nævnte retspraksis).

- 57 For det fjerde må denne rejsende ikke udtrykkeligt have meddelt den nationale ret, at den pågældende modsætter sig anvendelsen af artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302.
- 58 I en situation, hvor den nævnte rejsende ikke påberåber sig anvendelsen af denne bestemmelse, selv om betingelserne for denne anvendelse fremstår som opfyldt, kan det ikke udelukkes, at den rejsende var uvidende om den opsigelsesret, der er fastsat i den nævnte bestemmelse. Dette er tilstrækkeligt til, at den nationale ret ex officio kan anvende denne bestemmelse.
- 59 I den foreliggende sag, og med forbehold for den forelæggende rets bedømmelse, synes disse betingelser at være opfyldt. Denne ret er således forelagt et søgsmål, der er anlagt af sagsøgeren i hovedsagen vedrørende opsigelse af en aftale om pakkerejse, som denne sagsøger har indgået med sagsøgte i hovedsagen. Opsigelsesretten i henhold til artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302 fremstår som knyttet til genstanden for tvisten for denne ret, eftersom den vedrører refusion af betalinger, som sagsøgeren har foretaget efter sin beslutning om at opsigte aftalen på grund af spredningen af covid-19. Desuden synes den forelæggende ret at have alle de retlige og faktiske oplysninger, der er nødvendige for at bedømme, om denne opsigelsesret kan påberåbes af den rejsende. Ved denne selvstændige bedømmelse kan den nationale ret tage hensyn til præmis 41-51 i dom af 8. juni 2023, UFC – Que choisir og CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449), hvor Domstolen generelt fastslog, at begrebet »usædvanlige og uundgåelige omstændigheder« som omhandlet i direktivets artikel 12, stk. 2, kan dække udbruddet af en verdensomspændende sundhedskrise. Desuden fremgår det ikke, at den nævnte sagsøger ved sit søgsmål for denne ret udtrykkeligt har udelukket en opsigelse på grundlag af artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302. Tværtimod kan det ikke udelukkes, at denne rejsende var uvidende om denne ret, eftersom rejsearrangøren ikke opfyldte den forpligtelse til at oplyse den pågældende om nævnte ret, som påhviler rejsearrangøren i henhold til direktivets artikel 5, stk. 1, således som den er blevet gennemført i spansk ret.
- 60 Når de betingelser, der er fremgår af denne doms præmis 54-57, er opfyldt, skal den nationale ret ex officio behandle opsigelsesretten i henhold til artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302.
- 61 Denne ex officio-behandling kræver, at denne ret i henhold til de formkrav, der i denne henseende er fastsat i de nationale processuelle regler, dels oplyser sagsøgeren om dennes opsigelsesret, således som denne er fastsat i artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302, dels giver denne sagsøger mulighed for at gøre denne ret gældende under den verserende retslige procedure, og, såfremt den pågældende gør denne ret gældende, opfordrer sagsøgte til kontradiktorisk at drøfte dette (jf. vedrørende ex officio-behandling af urimelige kontraktvilkår, der er omfattet af direktiv 93/13, dom af 11.3.2020, Lintner, C-511/17, EU:C:2020:188, præmis 42 og den deri nævnte retspraksis).
- 62 Den nævnte ex officio-behandling kræver dermed ikke, at den nationale ret ex officio ophæver den omhandlede aftale om pakkerejse uden omkostninger og giver den samme sagsøger ret til fuld refusion af de betalinger, der er foretaget i henhold til denne pakkerejse. Et sådant krav er således ikke nødvendigt for at sikre en effektiv beskyttelse af opsigelsesretten i henhold til artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302 og er i strid med sagsøgerens autonomi i udøvelsen af sin opsigelsesret.
- 63 Navnlige er den nationale ret ikke forpligtet til ex officio at ophæve en aftale om pakkerejse i medfør af denne bestemmelse, hvis den rejsende efter at være blevet rådgivet af denne ret frit og oplyst har til hensigt ikke at opsigte sin aftale på grundlag af denne bestemmelse. Direktiv 2015/2302 foreskriver således ikke, at de rejsende er tvunget til at udøve de rettigheder, som de

råder over i medfør af den beskyttelsesordning, som direktivet har indført (jf. vedrørende ex officio-behandling af urimelige kontraktvilkår, der er omfattet af direktiv 93/13, dom af 3.10.2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, præmis 53 og 54 og den deri nævnte retspraksis).

- 64 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det andet præjudicielle spørgsmål besvares med, at artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302 skal fortolkes således, at denne bestemmelse ikke er til hinder for anvendelsen af bestemmelser i den nationale procesret, der fastsætter forhandlingsgrundsætningen og kongruensprincippet, hvorefter gælder, at når en opsigelse af en aftale om en pakkerejse opfylder betingelserne i denne bestemmelse, og den berørte rejsende anlægger sag ved den nationale ret med et krav om en refusion, der er mindre end en fuld refusion, kan denne ret ikke ex officio indrømme denne rejsende fuld refusion, forudsat at disse bestemmelser ikke udelukker, at nævnte ret ex officio kan oplyse denne rejsende om dennes ret til fuld refusion og give den pågældende mulighed for at gøre denne ret gældende under retssagen.

Sagsomkostninger

- 65 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra de nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Anden Afdeling) for ret:

- 1) **Artikel 5, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv (EU) 2015/2302 af 25. november 2015 om pakkerejser og sammensatte rejsearrangementer samt om ændring af forordning (EF) nr. 2006/2004 og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/83/EU og om ophævelse af Rådets direktiv 90/314/EØF**

skal fortolkes således, at

denne bestemmelse pålægger en rejsearrangør en forpligtelse til at oplyse den rejsende om dennes opsigelsesret i henhold til dette direktivs artikel 12, stk. 2. Gyldigheden af artikel 5, stk. 1, i nævnte direktiv i forhold til artikel 169, stk. 1, TEUF og artikel 169, stk. 2, litra a), TEUF, sammenholdt med artikel 114, stk. 3, TEUF, kan derfor ikke drages i tvivl med den begrundelse, at den ikke fastsætter en forpligtelse til at oplyse den rejsende om dennes opsigelsesret i henhold til samme direktivs artikel 12, stk. 2.

- 2) **Artikel 12, stk. 2, i direktiv 2015/2302**

skal fortolkes således, at

denne bestemmelse ikke er til hinder for anvendelsen af bestemmelser i den nationale procesret, der fastsætter forhandlingsgrundsætningen og kongruensprincippet, hvorefter gælder, at når en opsigelse af en aftale om en pakkerejse opfylder betingelserne i denne bestemmelse, og den berørte rejsende anlægger sag ved den nationale ret med et krav om en refusion, der er mindre end en fuld refusion, kan denne ret ikke ex officio indrømme denne rejsende fuld refusion, forudsat at disse bestemmelser ikke udelukker, at nævnte ret ex officio kan oplyse denne rejsende om

dennes ret til fuld refusion og give den pågældende mulighed for at gøre denne ret gældende under retssagen.

Underskrifter